

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Κ Ρ Η Π Ι Σ

Φ Ι Λ Ο Σ Ο Φ Ι Α Σ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Π Ρ Ο Δ Ι Ο Ι Κ Η Σ Ι Σ .

Τί είναι ἡ Κρηπίς τῆς Φιλοσοφίας.

Α΄.

Εὰν ἐπιστήμη πᾶσα εἶναι σύστημα γνώσεων κατ' ἀλληλουχίαν ἐκτεθειμένων, ἐν συναπαρτιζουσῶν ὅλον καὶ πρὸς ἓνα σκοπὸν ἀποβλεπουσῶν (Ἐμπ. Ψυχ. Ζ΄.) ἀναντιρρήτως καὶ ἡ Φιλοσοφία ἐπιστήμη οὕσα καὶ αὕτη πλουτεῖ τὰς ιδιότητας ταύτας· διότι πρόκειται νὰ μάθωμεν ἀπ' αὐτῆν γνώσεις, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἀπ' ἄλλην ἐπιστήμην. Καθὼς δὲ πᾶσα ἐπιστήμη, οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία, προϋποθέτει γνωστόν τι, τὸ ὁποῖον εἶναι τῆς ἐπιστήμης τὸ ἀντικείμενον, καί τι γινώσκου, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ὑποκείμενον· καὶ ἀντικείμενα μὲν εἶναι πολλὰ, καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἰσάριθμα· ὑποκείμενον δὲ τῆς ἐπιστήμης εἶναι πάντοτε ἓν, αὐτὸς ὁ τῶν ἐπιστημῶν ἐγκρατῆς γινόμενος ἄνθρωπος. Πρέπει λοιπὸν νὰ διακριθῇ ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας διὰ τοῦ ἀντικειμένου της.

Β΄. Καθὼς δὲ πᾶσα ἐπιστήμη συνίσταται ἐκ πολλῶν μερικωτέρων γνώσεων, αἵτινες ὡς ἓν ὅλον ἀποτελοῦσαι (ἀνωτ.) εἶναι ὁμοειδεῖς· οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία συνολοῦται ἐξ ἀνάγκης ἐκ πολλῶν ὁμοειδῶν γνώσεων, αἵτινες συνάμα

θεωρούμεναι ἑνομάζονται σύστημα ἢ σύνταγμα γνώσεων, καθὼς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην. Πρέπει λοιπὸν ὁ φιλοσοφῶν νὰ σπουδάσῃ εἰς ἀπόκτησιν συστηματικῆς ἢ συνταγματικῆς γνώσεως τοῦ τῆς φιλοσοφίας ἀντικειμένου.

Γ'. Πᾶσα ἐπιστήμη διδασκομένη εἰς ἄλλους λέγεται δίδαγμα τῶν διδασκόντων, καὶ μάθημα τῶν διδασκόμενων. Διὰ τοῦτο αἱ συμπληρωτικαὶ τῆς ἐπιστήμης γνώσεις πρέπει νὰ ἐρμηνευθῶσι διὰ λέξεων, ἑνομαζόμεναι τότε λόγοι ἢ ἀποφάνσεις (α)· καὶ αὗται μὲν εἶναι τῆς ἐπιστήμης ἢ ἴλη· ἡ δὲ τρόπος τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλας ἐνώσεως καὶ ἀλληλουχίας, ἡ μορφή ἢ τὸ εἶδος. Πρέπει δὲ νὰ συνάπτονται καὶ ν' ἀκολουθῶσιν οὕτως, ὥς ἡ προηγούμενη νὰ ἐξηγῇ τὴν ἐπομένην, καὶ αὕτη τὴν τρίτην, καὶ τὴν τετάρτην ἢ τρίτην, καὶ ἐφεξῆς ὡσαύτως· ἀποφάνσεις δὲ ὑπ' ἄλλων μὴ ἐξηγούμεναι, ὡς αὐτοφανεῖς καὶ σαφεῖς καὶ ἀμέσως γνωσταί, ἑνομάζονται ἀρχαί, καὶ ἀρχαί πρῶται καὶ ἀπόλυτοι πρὸς διαφορὰν τῶν ἀπ' ἄλλας ἐξηγουμένων, αἷτινες ἐξηγητικαὶ γινόμεναι ἄλλων ἐφεξῆς, πρεπόντως δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ἀρχαὶ δευτέρα καὶ σχετικαί. Καὶ ἡ φιλοσοφία λοιπὸν, καθὼς ἐπιστήμη, συνίσταται ἐξ ἀποφάνσεων οὕτω συνημένων καὶ ἀλληλουχομένων, αἷτινες δύνανται νὰ ἐκπηγάζωσιν ἀπὸ μίαν ἢ πλειοτέρας πριέτας καὶ ἀπολύτους ἀρχάς.

Δ'. Πᾶσα ἐπιστήμη εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐλεύθερον γέννημα, γινόμενη, ἐνῶ μία ἢ καὶ πολλαὶ κατὰ μικρὸν ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς ἀπευθύνονται εἰς τὴν ἀντικείμενον

(α) Ἀποφάνσις ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ περὶ τοῦ ὑπάρχειν τι ἢ μὴ ὑπάρχειν. Ἄριστοτ. περὶ Ἑρμην. Δ'.

καὶ παράγουσιν οὕτως εὐτακτὸν τι ὅλον ὁμοειδέϊν γνώσεων· οὐδ' ἡ φιλοσοφία λοιπὸν ἐδόθη εἰς τινα δωρεὰν ἐκ φύσεως· ἀλλ' ἡ ψυχὴ τὴν γεινῶ οἴλοθεν· αἱ δὲ ψυχικαὶ ἐνεργεῖαι, αἵτινες φέρουσιν εἰς τὸ φῶς τὸ περικλεῆς τοῦτο χρῆμα ὁνομάζονται φιλοσοφεῖν, αὐτὸ δὲ τὸ ἐνεργούμενον πρᾶγμα, φιλοσόφημα· καὶ κυρίως εἶναι αἱ ἐφεξῆς. Ἐπιστροφή τῆς ψυχῆς εἰς ἑαυτήν, καὶ Προσοχὴ καὶ ἐπισασία εἰς ἑαυτήν, διὰ τὴν γυμνάσιν καὶ τὴν καταλάβειν ἑαυτήν, καὶ διὰ τούτων τῶν μέσων ἐφυσυχάσασα τὴν εἰρηνεύειν πρὸς ἑαυτήν.

Ε'. Ἐπιστρέφει δὲ ἡ ψυχὴ εἰς ἑαυτήν, εἰς ἀποσπασθῆναι ἀπὸ πάντων ὅ,τι δὲν ἀνήκει εἰς αὐτήν, καὶ παραιτοῦσα πάντων ἐξωτερικῶν ἐμπερικλεισθῆναι εἰς τὰ ἐντὸς ἑαυτῆς. Προσίσχει δὲ εἰς ἑαυτήν, εἰς ἐπίτηδες ἐνηθεωρῆναι τὰ ἐντὸς ταῦτα, προϊσῶσα ἑαυτὴν ἄμεσον ἀντικείμενον τῆς ἐξετάσεως καὶ ἐρευνήσεως. Γυμνάζει δὲ ἑαυτήν, εἰς μάθη τὴν ἐκτιμᾶ ἀσφαλῶς ὅλην τὴν δύναμιν τῶν ἐνεργειῶν τῆς διακρίνουσα ἐναργῶς τοὺς νόμους τούτων καὶ τὰ ὅρια καὶ τὸν σκοπὸν. Καταλαμβάνει δὲ ἑαυτήν, εἰς δυνήθη τὴν ἀποδώσει λόγον ὀρθὸν περὶ παντὸς ὅ,τι σοχάζεται καὶ πράττει, καὶ τὴν προθέσει καθαρὰ τὰ αἷτια τῶν πληροφοριῶν τῆς καὶ πράξεων. Εἰρηνεύει δὲ τελευταῖον πρὸς ἑαυτήν, εἰς κατανοήσει τὴν τελείαν τῶν ἐνεργειῶν τῆς συμφωνίαν, καὶ τὴν τούτων πρὸς ὅλον τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου σχέσιν. Πρῶτον λοιπὸν συστατικὸν μέρος τοῦ φιλοσοφεῖν εἶναι ἀφαίρεσις καὶ ἐπιστροφή· δεῦτερον, αὐτογνωσία καὶ αὐτοκαταληψία· τρίτου, εἰρήνη καὶ ἡσυχία· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐμπορεῖ τὴν θεωρηθῆναι ὡς μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἄλλων· τὰ δὲ ἄλλα, δεῦτερον δηλαδὴ καὶ τρίτον, ὡς σκοποὶ καὶ τέλη.

Σ'. Ἐκ δὲ τούτων γένηται φανερόν ὅτι περὶ τοῦ
 Πῶς δεῖ φιλοσοφεῖν διδασκαλία δεῖν γένηται· διότι τὸ φιλο-
 σοφεῖν, ὡς ἤδη εἶπαμεν, συνίσταται εἰς τὸ νὰ προσέξωμεν
 ἐξ ἰδίων ἡμῶν ἐνεργειῶν γνώσεις, αἵτινες δὲν εἰσέρχονται
 εἰς τὴν ψυχὴν οὔτε δι' αὐτοῦ παρατηρήσεως δεδομένων
 ἀντικειμένων οὔτε δι' ἐξηγήσεως γινομένης ἀπ' ἄλλους·
 εἶναι λοιπὸν τὸ φιλοσοφεῖν Τέχνη, ἣτις διὰ κανόνων καὶ
 μεθόδων οὔτε μαθαίνεται οὔτε διδάσκεται, μ' ὅλον ὅτι
 ἡ φιλοσοφία, ἣτις εἶναι γέννημα τοῦ φιλοσοφεῖν, καὶ μα-
 θάεται καὶ διδάσκεται, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιστήμαι·
 εἰς δὲ εὐτυχῆ ἐπιτηδεύσειν τῆς τέχνης ἐκείνης ἀπαιτοῦνται
 δύο τινα, φυσικὸν προτέρημα, ἢ γούνη ἔμφυτος διάθεσις εἰς
 τὸ φιλοσοφεῖν, καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη τῆς ἀληθείας.

Ζ'. Τὸ ὅλον ἐπιστημονικὸν συμπλήρωμα τῆς φιλοσο-
 φίας σύγκειται ἀπὸ μέρη πολλὰ, τὰ ὅποια συνέχονται μὲν
 ἀκριδῶς καθὼς τὰ μέρη ὀργανικοῦ τινος σώματος, δύνα-
 ται δὲ νὰ θεωρηθῶσι χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων ὡς μερικώτε-
 ραι φιλοσοφικαὶ ἐπιστήμαι. Ὁ διαμελισμὸς οὗτος τῆς φιλο-
 σοφίας εἰς τὰ μέρη τῆς γένηται φυσικώτατα, ἐκπηγάζων
 ἀπὸ τῆν φύσιν τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς καὶ τοῦ ἀντικειμένου
 τῆς, ὡς θέλομεν ἰδεῖν ἐφεξῆς εὐκρινέστερα.

Η'. Ἐδιαιρέσαμεν τὴν φιλοσοφίαν (Ἐμπ. Ψυχ. ΙΒ')
 εἰς δύο γενικώτερα μέρη, Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικόν· ἐκ
 τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἀσχολεῖται εἰς τὸ ἐννοεῖν καὶ γνώσ-
 σκειν, τὸ δὲ, εἰς τὸ θέλειν καὶ πράττειν, τὰ ὅποια εἶναι
 ἐνέργειαι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐκ νόμων τινῶν ἀρ-
 χικῶς ἐκπεμπόμεναι. Ἀλλ' εἰς ταῦτα τὰ δύο κυριώτερα
 τῆς φιλοσοφίας μέρη δύναται νὰ προταχθῆ καὶ ἐπιστήμη
 ἄλλη, ἀνερευνώσα γενικώτερον τὰς φιλοσοφικὰς γνώ-

σεις, και σπουδάζουσα να εὔρη τὰς ἀρχὰς και τὰ συστατικά μέρη τῆς Φιλοσοφίας. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη δύναται να θεωρηθῆ εὐλόγως κοινὴ Βάσις ἢ Κρηπίς και τῆς θεωρητικῆς και τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, και ἐπομένως, οὔτε μόνον θεωρητικῆ, οὔτε μόνον πρακτικῆ, ἀλλ' ἐντάμα και τὰ εὖω και θεωρητικῆ και πρακτικῆ, εἶναι και δυνατόμεθα να τὴν περικλείσωμεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας πρὸς χάριν τῶν ἰσως ἀγαπώντων δύο μέρη, και μὴ σεργύτων τὴν ἄλλου νέου μέρους παρασύναψιν.

Θ'. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἐμπορεῖ να ἐκληφθῆ και ὡς πρώτη φιλοσοφία· αἱ δὲ θεωρητικῆ και πρακτικῆ ὡς φιλοσοφίαι δεύτεραι, ἐπειδὴ αἱ τούτων ἀποφάνσεις ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὰς ἐκείνης (Γ'). Και εἶναι λοιπὸν αὕτη ἀναμφιδόλως τὸ ἀληθινὸν τῆς φιλοσοφίας ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου δύναται να φιλοτεχνηθῆ τὸ ἔλον οἰκοδόμημα τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων διατεταγμένον οὕτως, ὡς να φαίνεται παντὸς μέρους και ὁ τὸπος και ἡ χρῆσις και ἡ πρὸς τ' ἄλλα σχέσις, και πάντων ὁμοῦ ἡ ἀκριβεστάτη συνάρτησις και ἀλληλουχία.

Γ'. Ὑποκαταβάλλομεν λοιπὸν τὸν ἀκρογωνιαίον τοῦτου λίθου, και τὸν ἀρραγῆ και ἀσφαλῆ θεμέλιον τῶν φιλοσοφικῶν μας ἐρευνῶν και ἐξετάσεων τόσον θαρραλεώτεροι, ὅσον εἰς τὰς ἡμέρας μας ἄνδρες τὴν σοφίαν περικλείεσθαι ἐνέκριναν ἀναγκαίαν τοιαύτην προκαταβολήν (α).

(α) Ὁ εἰς Ἰέναν φιλοσοφῶν Ἰάκωβος Φριδρίκος Φρσίσοις τιοῦτον τι πρόσταξεν τῶν φιλοσοφικῶν του ἀσχολικῶν τὸ System der Philosophie als evidente Wissenschaft, ἐν Λειψίᾳ, 1804. Ὁ δὲ εἰς Λειψίαν

130 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΡΗΠΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ.

Τὴν ὀνομάζομεν Κρηπίδα τῆς φιλοσοφίας, καὶ εἰς αὐτὴν ἀνδρουνῶμεν καὶ παριστάνομεν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ στοιχεῖα, ἡ δὲ εἶπω οὕτω, τῶν φιλοσοφικῶν μας γνώσεων, καὶ τὴν μέθοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν δύναται ἡ κατορθωθῆ ἡ φιλοσοφία.

Ὅσον ἤδη τὴν φιλοσοφίαν διδάσκων περικλήης Κρύγιος ἐξέδωκε τὴν Στοιχειώδη Φιλοσοφίαν *Fundamentalphilosophie*, 1803* καὶ Πωλίτιος δὲ (Pölitz) Γερμανὸς ἄλλος πρόεταξε τὴν Στοιχειώδη φιλοσοφίαν πρὸ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν (*Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften von Pölitz*, ἐν Λειψίῳ, 1807.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ Προβληματικῶν γνώσεων.

ΙΑ΄.

Οταν κάμνωμεν ἀρχὴν νὰ φιλοσοφῶμεν, τότε αἱ γνώσεις καὶ μας δυνάμεις δὲν ἐμποροῦν νὰ ἐκληφθῶσιν οὔτε ὡς μηδὲν ἕως τότε ἐνεργήσασαι, οὔτε ὡς προξενήσασαι τὴν ἐκ τῶν γνώσεων πληροφορίαν· διότι οὔτε εἰς ἀγνοίαν παντελεῖ εὐρισκόμεθα, οὔτε εἰς γνώσιν ἀμφιλαφῆ τῶν πραγμάτων· ἐκεῖνο μὲν εἶναι ἀδύνατον ὡς ἀντιβαῖνον εἰς τῆς φύσιν μας, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἀφ' οὗ ἐπατήσαμεν εἰς τὸ θέατρον τοῦ κόσμου, δὲν παύομεν καθημερινῶς νὰ συναθροίζωμεν γνώσεις καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων καὶ διὰ τοῦ Λόγου· τοῦτο δὲ εἶναι ἄτοπον ὡς ἐλέγχον ματαίαν τὴν εἰς τὸ φιλοσοφεῖν ἐγχείρησίν μας, εἰάν αἱ γνώσεις μας πλουτῶσιν ἤδη τὸ ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον. Κατάσεις λοιπὸν γνώσικῆ μεταξὺ ἀγνοίας καὶ πληροφορίας εἶναι τοῦ ἀρχομένου νὰ φιλοσοφῆ ἢ φυσικῆ κατάσεις. Ἀπὸ τὴν ὕλην τῶν γνώσεών του ἐλείπει τὸ ἐπισημονικὸν εἶδος, ἡγουν ἢ συνέχεια καὶ ἀκολουθία των (Γ΄). Αἱ δὲ γνώσεις του αὐταὶ ἐμποροῦν νὰ οὐνομαθῶσι Προβληματικαί, καθότι περιέχουσι προβλήματα ἢ ζητήματά τινα, τῶν ὁποίων ἡ λύσις εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἔργα τοῦ φιλοσοφοῦντος.

ΙΒ΄. Τοιαῦται προβληματικαὶ γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου

εἶναι αἱ ἐφεξῆς. Γινώσκει ἑαυτὸν, ἀδιακόπως προσβαλλόμενον ὑπὸ τῶν ἐκτὸς, καὶ τὰ ἐκτὸς ἑαυτοῦ, τὰ ὑποῖα εἶναι ἄλλα παρ' αὐτὸν ὀλοκλήρως· καὶ ἑαυτὸν μὲν ὀνομάζει ἄνθρωπον· τὸ δὲ ἄθροισμα τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ, κόσμον· ἐννοεῖ δὲ καὶ τὰ δύο· καὶ ὅταν μὲν ἐννοῇ τὸν κόσμον, αὐτὸς μὲν εἶναι τὸ ἐννοοῦν ὑποκείμενον, ὁ δὲ κόσμος, τὸ ἐννοούμενον ἀντικείμενον· ὅταν δὲ ἐννοῇ ἑαυτὸν, αὐτὸς εἶναι τότε καὶ τὸ ἐννοοῦν καὶ τὸ ἐννοούμενον. Εἰς ἑαυτὸν δὲ γινώσκει καὶ διακρίνει δύο τινα, ἐν ἐσωτερικῷ, τὸ ἐπιῖον ὀνομάζει Ψυχὴν, καὶ ἄλλο ἐξωτερικῷ, τὸ ὅποιον ὀνομάζει Σῶμα· τὸ ἐξωτερικὸν ἀποδίδει ἀμέσως εἰς ἑαυτὸν, καὶ τὸ λέγει ἰδικόν του· καὶ δι' αὐτοῦ συνάπτεται ἐμέσως μὲ τὸ ἄλλο ἐξωτερικόν, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ἰδικόν του, ὡς μὴ ἀνῆκον εἰς αὐτὸν. Ἐξεύρει προτέτι πολλάς του ἐνεργείας, τὰς μὲν προεργασμένας ἀπὸ τὸν ἐσωτερικόν, τὰς δὲ ἀπὸ τὸν ἐξωτερικόν ἄνθρωπον· ἄλλας δὲ καὶ τῶν δύο κοινὰς· διὰ τοῦτο ὑποθέτει καὶ δυνάμεις, μητέρας τρόπον τινα τῶν ἐνεργειῶν τούτων.

II'. Γινώσκει εἰς τὸν κόσμον παντοῦα πρῶτα, κινούμενα, ἡρεμοῦντα, μεταβαλλόμενα, μένοντα, αὔξοντα, ἐλαττούμενα, μεγάλα, μικρὰ, παντοῖα κατὰ τὴν μορφήν, ποικίλα κατὰ τὸ χρῆμα· πολλὰ ἐξ αὐτῶν ὁμοιώτατα ἀκριβῶς μὲ τὸν ἑαυτὸν του· ἀναρίθμητα δὲ ἄλλα παντάπασιν ἀνόμοια καὶ διαφέροντα· τὸ ἄθροισμα ὅλων τούτων ὀνομάζει Φύσιν· καὶ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶναι μέρος τούτων, θεωρεῖ καὶ ἑαυτὸν ὡς μέρος τῆς φύσεως. Ἐνῶ δὲ παρατηρεῖ ταῦτα πάντα, ἄλλα μὲν βλέπει ἐκτεταμένα, ἄλλα δὲ ἀκολουθοῦντα τὸ ἐν κατόπιον τοῦ ἄλλου· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, τὸν μὲν οἶκόν μου βλέπω ἐκτεταμένον εἰς τὰ

ἐκτὸς ἀλλήλων κείκενα μέρη του· τὴν δὲ πρωϊνὴν χιόνα ἶδα ὅτι ηκολούθησεν ἢ μεσημβρινὴ εὐδία, καὶ ὅτι μετὰ ταύτην συνέδη βροχί. Ἐκεῖνα μὲν λέγει, ὅτι εἶναι ἐν τόπῳ· ταῦτα δὲ, ἐν χρόνῳ. Εἰς ὅλα δὲ τὰ πράγματα διακρίνεται ἐς ὧς καὶ μένου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζει οὐσίαν· καί τινα κινητὰ καὶ μεταβλητὰ, καὶ ζητεῖ ἄλλοῦ τὸ προξενού τὴν μεταβολὴν, καὶ τὸ ὀνομάζει αἰτίαν της. Διακρίνει προσέτι τὸ ὄν καὶ γενόμενον ἀπὸ τὸ μὴ ὄν καὶ δυναμένου καὶ γείνη· καὶ ὀνομάζει ἐκεῖνο μὲν, πραγματικόν· τοῦτο δὲ, δυνατόν.

ΙΔ'. Ἐξευρεὶ καθεὶς τὰ πάθη καὶ τὰς ἐνεργείας του, καὶ τὰ διακρίνει ἀπ' ἀλλήλων· ἐξεύρει τί εἶναι ἀναγκαῖον καὶ πρόξη καὶ τί εἶναι πρέπον. Τί τὸν προσάξει ἢ φύσις, καὶ τί οἱ νόμοι. Τί ἔπραξε, καὶ τί ἠδύνατο καὶ πράξῃ, εἰάν ἤθελεν. ὑποτάσσει λοιπὸν τὸν ἑαυτοῦ του εἰς νόμους καὶ καθήκοντα καὶ χρέη, καὶ βλέπει ὅτι ἔχει ἐλευθερίαν καὶ μὴ παραβῆτι τούτων, ἀλλὰ καὶ τὰ τηρήσῃ μέχρι κεραίας· διακρίνει δὲ ταῦτα ἀκριβῶς ἀφ' ὅσα προσάξει βία καὶ ἀνάγκη τῆς φύσεως. Εἰς δὲ τὰ δύο ταῦτα ἀντιδιαιρούμενα μέρη βλέπει δύο διαφόρους τάξεις καὶ κανονισμούς· διότι τὰ μὲν ἐκτελεῖ ἢ φύσις κατὰ κανόνας τῆς ἀνάγκης· τὰ δὲ πράττομεν οἱ ἄνθρωποι κατὰ κανόνας τῆς θελήσεως καὶ τοῦ πρέποντος.

ΙΕ'. Πᾶς τις ἐξεύρει ὅσα τὸν παριστάνουσιν αἱ αἰσθησεις του, καὶ ὅσα σοχάζεται κατὰ νοῦν, καὶ τὰ διακρίνει ἀπ' ἀλλήλων. Συμπεραίνει δὲ πολλάκις, ἀφ' ὅσα παρατηρεῖ διὰ τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἄλλα τινα, τὰ ὁποῖα δὲν δυνατόν μὲν καὶ παρατηρήσῃ, τὰ ἀποδίδει δὲ εἰς τὸ παρατηρηθῆν ὡς ἀναγκαῖως εἰς αὐτὸ προσανήκοντα. Διακρίνει προσ-

ἔτι τὸ παρατηρητὸν ἀπὸ τὸ ἀπαρατήρητον, καὶ τὸ καταληπτὸν ἀπὸ τὸ ἀκαταληπτου· καί τι μὴ ὑποπίπτου εἰς τὰς αἰσθήσεις φαίνεται ὅτι τὸ ὑποβλέπει πορρωτάτω καὶ τὸ ὑπεικάζει σκιερῶς ὡς τι ὄν ὑψηλότατον, ὑπερβύλλον πολλά τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὑπερεκπίπτου πᾶσον ἐπισημείαν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλά τρόπον τινα ἀντίθετα ἀλλήλων διακρίνει εἰς τὸν κόσμον ὁ ἄνθρωπος· οἷον ἀληθινὸν καὶ ψευδές, ἡδὺ καὶ ἀγρῆς, ὠφέλιμον καὶ βλαβερὸν, καλὸν καὶ αἰσχρὸν, δίκαιον καὶ ἀδίκον κτλ. καὶ ἀπὸ μὲν τὰ πρῶτα εὐαρεσεῖται, δυσαρεσεῖται δὲ ἀπὸ τὰ δεύτερα.

ΙΣ'. Τοιαῦτα τινα γινώσκει καὶ διακρίνει ὁ ἄνθρωπος καὶ περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν ἐκτὸς ἑαυτοῦ κειμένων πραγμάτων. Ἀλλὰ, θέλει βέβαια εἰπεῖν καθείς πρὸς ἑαυτὸν, Πού ἄραγε θεμελιούνται αὐταὶ αἱ γνώσεις μου; Πόθεν ἐκπηγάζουσιν αὐταὶ αἱ διακρίσεις μου; εἶναι τάχα πραγματικῶς τοιαῦτα, ὅσα γινώσκω, ἢ ἄλλως μὲν ἐγὼ τὰ γινώσκω, εἶναι δὲ φύσει πάντῃ διάφορα; Ἰπάρχομεν ἄρα πραγματικῶς καὶ ἐγὼ καὶ τὰ ἐκτὸς ἐμοῦ, ἢ εἶναι τὰ πάντα διακενα καὶ ἀνύπαρκτα φάσματα, καὶ ἢ καθημερινῇ τῶν ὄντων συνεπίδρασις εἶναι ἀληθესάτη σκιαμαχία; ἀλλὰ διὰ τί ὑπάρχω, εἰάν ὑπάρχω, καὶ διὰ τί ὑπάρχουσιν ὅλα τᾶλλα, εἰάν ἀληθῶς ὑπάρχουσιν; — εἶναι ἄραγε ἢ ὑπαρξίς καὶ αἱ γνώσεις καὶ αἱ πράξεις μου παντάπασιν ἄσκοποι, ἢ ἀποβλέπουσι πρὸς τινα σκοπὸν; καὶ Τίς εἶναι ὁ σκοπὸς οὗτος; Οὕτως ἐρωτᾷ ἑαυτὸν ὁ φιλοσοφῶν, καὶ ἢ δέσποινα Φιλοσοφία πρέπει νὰ τὸν ἀποκριθῇ εὐγενῶς καὶ ἀξίως τοῦ μεγαλοπρεποῦς χαρακτῆρος της.

ΙΖ'. Διὰ νὰ λύσωμεν δὲ τὰ ἀξιόλογα ταῦτα προβλήματα, πρέπει νὰ τὰ ἀναγάγωμεν εἰς τὸ, ὅσον ἐνδέχεται

ἀπλούστερον, ἤγουν νὰ τὰ συγκεφαλαιώσωμεν εἰς γενικά
τινὰ ζητήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τῆς λύσεως ἐπιλύονται εὐ-
κόλως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Τὰ ζητήματα δὲ ταῦτα εἶναι.

α'. Ποῦ ἐπισηρίζονται αἱ γνώσεις μας;

β'. Ποῦ πρέπει νὰ εἴσωμεν τὰ ὅρια τῶν ἐρευνῶν μας;

γ'. Ποσαπλῆ εἶναι ἡ ἐνέργειά μας, ἢ κατὰ πόσους τρό-
πους δυνάμεθα ἐν γένει νὰ φανῶμεν ἐνεργοί;

δ'. Ποῦ ἀποβλέπει πᾶσα ἡμῶν ἡ ἐνέργεια, ἢ Τίς εἶ-
ναι ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐνεργοῦντες ἀ-
πεινόμεθα τελευταῖον;

ΙΗ'. Τοῦ πρώτου τούτων ἡ λύσις θίλει μᾶς χορηγή-
σειν τὴν πρώτην ἀρχὴν (Γ') τῶν φιλοσοφικῶν μας γνώσεων·
τοῦ δὲ δευτέρου, τὰ ἔσχατα ὅρια τοῦ φιλοσοφεῖν· τοῦ
δὲ τρίτου, θίλει παραστήσειν τὴν μορφήν καὶ τὸ εἶδος τοῦ
τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ἀθροίσματος· τοῦ δὲ τελευταίου,
θίλει μᾶς δεῖξειν τὸν ἔξοχον καὶ ἔσχατον αὐτῶν σκοπὸν,
πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπεινόμεθα. Κατὰ τοῦτου δὲ τὸν τρό-
πον αἰτιολογούμεναι καὶ προσδιοριζόμεναι αἱ γνώσεις μας
παύουσι νὰ εἶναι ἀβέβαιοι καὶ προβληματικοὶ καὶ δημώ-
δεις, γίνονται δὲ ἀσφαλεῖς καὶ ἀποδεδειγμέναι καὶ φιλοσο-
φικαί. Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν τὸ πρῶτον εἶθις, καὶ καθὲν
ἐκ τῶν ἄλλων τριῶν ἄς τὸ ἐρευνήσωμεν ἔπειτα κατὰ τάξιν
εἰς τὰ ἐφεξῆς Κεφάλαια.